

Рецензия

за дисертация на Румяна Лечева на тема: „Социалната мисия и социалните практики на християнските изповедания в България през периода 1879 – 1944 г.“

за придобиването на научно-образователната степен доктор

Българската историография е в дълг в областта на изследвания върху християнската тематика в новото и най-ново време. Ясни са причините за липса на такива теми във втората половина на ХХ век, но изоставането днес през ХХІ век вече е сериозен пропуск. Поради това избраната от Румяна Лечева тема е със сигурен принос в проучванията на религиозните възгледи в българското общество в края на ХІХ и първата половина на ХХ век. Трябва веднага да прибавя и добри думи за научния ръководител проф. Р. Генов, който е подкрепил и стимулирал дисертантката да извърши това изследване. Изборът да се постави акцент върху социалните мисии на изповеданията правят тема изключително актуална, както е отбелязано и в текста.

Аргументите в защита на хронологичните граници на изследването са точни и отговарят на практиката в науката, когато се проучват годините от периода на ХХ век в българската историография. Своеобразен въпрос повдига използването на термина „държавен социализъм“, когато се определя горната граница от 1949 г., въпреки че в заглавието в автореферата е допусната явна грешка, като е оставена друга дата 1944 г. Установяването на тоталитарната власт не е еднократен акт, но още през септември 1944 г. е извършен преврат, който за няколко седмици дава пълен контрол на компартията върху системата на вътрешна сигурност и

репресивния апарат на страната. Това е диктатура и други думи по-скоро прикриват реалностите, отколкото да им дават научни формулировки.

Методологичната форма намерена от Р. Лечева е традиционна за едно историческо изследване. Съчетаването на тематичния с хронологичния подход е класически инструмент за постигане на научната цел. Дискусионно е кое предхожда – дали темите хронологията или обратното. В случая подкрепям направения избор за водещата роля на тематиката. Това се е наложило от третата методологическа страна в дисертационния труд – сравнителния анализ. Той е и съществен с оглед на поставената задача. Може би щеше да бъде по-прегледно, ако главите бяха по хронологични периоди, да речем една за времето от възникването на модерната ни държава до балканските войни, друга за военния период, трета за годините между двете световни войни и т.н. Но съм съгласен, че тогава това разпадане на параграфи и подпараграфи щеше да е затруднено. Необходимо е да се спра на структурния подход са подпараграфите. Това в българската практика не е прието, но е добре познато от европейската и американски историографии. В нашата традиция от времето на Симеон Радев описанието на главите е подход, който ме е привличал. Така читателят още при прегледа на съдържанието си представя акцентите в изследването. За това смятам, че в дисертацията това е добър начин за структурирането. Още повече, че е намерен и сполучлив път към отделните личности, а не само институции. Всяка от главите посветена на една от деноминациите завършва с представяне на някои от най-изтъкнатите им представители. Това е още една положителна страна на текста. Много по-често сме готови да изследваме събития и процеси и много по-малко да видим ролята на хората. А тя със сигурност е далеч по определяща от онова, в което дълго време вярвахме – наличието на закономерности.

Колегата Лечева демонстрира познание за основния кръг от историографската база, както и за основните извори по темата. Съвсем професионално е отбелязала и в самото

изследване анализираше текстове от държавните архиви и от всекидневния християнски печат. Само да посоча, че последния сам по себе си е принос, тъй като знаем твърде малко за тази сериозна публицистика в българска обществена среда в продължение на повече от столетие. С правилната уговорка за ролята на мемоарите като исторически извори дисертантката въвежда и тях в своето изследване. Обобщено може да се твърди, че и в тази посока библиографска и изворова е налице положителна работа.

Първата глава с основание може да бъде наречена въвеждаща. В нея се изяснява идеята на дисертантката върху понятието социални проблеми в неговите религиозни измерения и какви конкретни практики ще разглежда. Става ясно, че за такива са определени всички дейности, опиращи до конкретната извънцърковна изява на различните свещеници. Поговорката, послужила като мото: „Един християнин, не е християнин“, наистина демонстрира смисъла на социалната активност на религиозния човек. Особено за невярващите читатели, както и за по-слабо запознатите с християнската вяра може да се разбере, че смисълът на живеенето според тази религия, а живеенето за другия. Особено за онзи, който е в затруднение – физическо, духовно.

Втората глава е и началото на конкретното изследване, представено първо от православното християнство. Историческият преглед е добър и представя необходимия контекст за по-нататъшното изложение. В параграфите, разглеждащи институционалните форми на работа в социалната област се откроява приноса за изследването на дейността на редица малки, провинциални сдружения, някои от които правят впечатление със същинската си християнска служба. Това става благодарение на ценната фактологична дейност извършена от колегата Лечева. На моменти се остава с впечатлението за енциклопедичен справочник, което за мен прави работата още по-ценна. Всеки който иска да си набави нужната му информация, с какво може да се полезен за ближния в обществото, тези страници са безспорен успех на темата. Специално бих искал да открия две социални

инициативи, представени в дисертацията – борбата с алкохола и с проституцията. Тези негативни явления в модерния свят намират противопоставянето сред християнските общности и тук да изпреваря хронологията на разказа не само сред православните. Това са дейности, които са образци за следване и днес, когато като прибавим и наркотиците, във времето на тежки морални удари върху младата част на обществото.

В частта разглеждаща личностите основателно, а не просто фактологично се започва със старозагорския митрополит Методий. Това е българинът, чиято дейност има отзвук да скоро в тази област на страната, където той е бил върховен представител на българската православна църква. За мен бе от особен интерес да се запозная и с дейността на друг старозагорски митрополит – Климент. Не е нужно да изброявам всички разглеждани личности. Важно е да подчертая, че фактологията е набрана и от трите основни източника – литература, архиви и периодичен печат. Страниците се четат с особен интерес. Да отбележа само един интересен факт. Едно от стотиците форми на християнска работа е християнските летовища, организирани от православната църква и по-точно от нейните архиереи. Тези дни в съвременните медии с радост журналисти говореха за християнски лагери за децата. Само сравнението между двете думи „летовища“ и „лагери“ е достатъчно, за да видим, че днес все още сме далеч от възстановяването на българската традиция в социалната дейност на нашата църква.

Главата завършва с преглед на началото на атеистичната трагедия в България, разиграла се в месеците и годините от 1944 до 1949 г. Наред с мъките и страданията на които са подложени свещениците, много точно е отбелязано главното, което ще направи компартията, за да сведе до минимум влиянието на Българската православна църква – да отнеме през различни държавни институции, социалната дейност на църквата. Наистина това е един от отговорите защо в най-масово разпространения сред българите християнски православен свят ще получи толкова тежък удар. Това ще

доведе и до още един значим проблем – хората ще свикнат с мисълта, че социална може да бъде само държавата, а не и различните обществени защитници, каквато е и църквата. А това е отговор на различни актуални питання и днес.

Третата глава е посветена на втората по големина деноминация – католиците в страната. Съдържанието започва с основните енциклики, посветени на социалната дейност на тази деноминация в света и от там валидни и за българските земи. Веднага се вижда от читателя и голямата разлика, ако до тук изложението е частно, развито в рамките на българската общност, сега се появява глобалния характер на християнската грижа, валиден и за българските католици. Основен дял от тази глава е посветен на различните наднационални институции на католическата църква – ордени. Но наред с тяхната дейност в българските земи /а не в княжество или царство България/ са представени и конкретни сдружения реализирани на територията на българската държава. Съпоставянето между разказаното за православието и това за католическата дейност показва единната посока на християнската цел – помощта за ближния. С интерес се четат страниците за католическите болници и сиропиталища. Аналозиите са натрапват, дори и човек да не ги търси.

Католическите персони са представени, като първо е проследена социалната дейност на монсеньор Ронкали, човекът, който е своеобразна българска връзка с католическия свят през ХХ век. И това е естествено. Частта за българските католици, след първия български викарий – Викентий Пеев. След неговия принос идва ред на една личност, която е национална гордост – Евгени Босилков, обявен от папа Йоан Павел II за блажен през 1998 г. Но за всеки един от разгледаните български католически дейци думите могат да бъдат силни. Така завършва тази трета част, естествено по-малка отколкото втората, поради фактическия обем на дейност и информация.

Четвърта част е посветена на протестантските деноминации. Историческият преглед отново има за задача да

създаде контекст на конкретния разказ. От него, както и при част за католиците се разкрива българското участие в глобални – главно евроатлантически процеси на християнски дух и смисъл. Конкретните данни започват да се анализират в параграфа за протестантските мисии и църкви. Тук хронологията на дисертация е нарушена, тъй като има доста текстове за времето преди 1879 г., но да отбележа това е за цялост на разказа и не представлява негативна бележка. Специална част е посветена на може би най-значимата протестантска дейност – отпечатването на Библията, но не е малко текста е за другите видове издания сред които преобладават учебни помагала. Социалните протестантски проекти се отличават със своето християнско образование, но и с още една специфична черта – работата сред малцинства, което е традиция. В образователната сфера мисията на протестантските институции и личности покрива голяма част от образователния процес – от детската градина до колежа. И това е разгледано подробно от колежата Лечева. И в края на тази част е отделено място на конкретни личности. За съжаление тук информацията е малко и това прави разликата с останалите представяния.

Заклучението на дисертацията напълно отразява направения изследователски опит. До сравнителния анализ успешно е представена и допълнителна фактология. Основният извод за ролята на социалната дейност на християнските църкви е направен без да бъде изведен в конкретно изречение. Православието дава националната ни идентичност, но българските католици и протестанти създават евроатлантическата основа на българското общество. И това е станало по пътя на грижата за малкия, бедния, болния. Този извод е за мен най-сериозния принос на колежата Лечева.

Дисертацията притежава и своите информационни части – библиография, съдържаща използвана литература, архиви, печат. Целият текст съдържа един недостатък и той има коректорски характер – буквени грешки, разместени знаци, различни шрифтове и разстояния между редовете. Предлагам дисертацията да бъде предадена в библиотеката на НБУ, тъй

като представлява сериозен принос, но окончателния текст се нуждае от този сериозен коректорски прочит, за да може да не пречат грешките на добрата работа, извършена по изследваната тема.

Колегата Румяна Лечева е представила в автореферата своите приноси, с които съм напълно съгласен. Както вече споменах и избора на тема и нейното изследване са на много добро професионално ниво. Ето защо считам за справедливо да получи научно-образователната степен „доктор“.

Август 2017 г.

доц. д-р Веселин Методиев